

Arnulf z Lowanium *Modlitwa zrytmizowana*

(Arnulfus Lovaniensis, *Rhythmica oratio*, PL 184, 1319-1324)

Łukasz Libowski (tłumaczenie i komentarz)¹

1. Wstęp

„Średniowieczna poezja to teren niezmierny i wciąż nieprzebyty”² – taką konstatacją ks. Tadeusz Gacia otwiera swój artykuł z 2023 roku, w ramach którego prezentuje polskiemu czytelnikowi średniowieczną lirykę nabożną, udostępniając przekład pięciu reprezentujących tenże gatunek utworów zaczerpniętych z XXXI tomu *Analecta hymnica*. Ową publikacją, jak się wydaje, ks. Gacia, zainspirowany tłumaczeniem i badaniem z jednej strony poezji epoki karolińskiej³, z drugiej natomiast strony sekwencji Adama ze św. Wiktora⁴, zainaugurował prace nad poezją wieków średnich znacznie poważniej zakrojone – ich owocem jest książka *Sequentiae, pia dictamina, cantiones. Przybliżenia z poezji średniowiecznej*, która ukazała się w 2024 roku⁵. Ponieważ więc,

¹ Ks. dr Łukasz Libowski – Wydział Teologiczny, Uniwersytet Opole, Opole, Polska; e-mail: lukasz.libowski@uni.opole.pl; ORCID: 0000-0001-6175-0823.

² T. Gacia, *Średniowieczna liryka nabożna (wybór) (Pia dictamina, „Analecta hymnica” XXXI 147, 151, 154, 171, 205)*, VoxP 87 (2023) s. 427.

³ T. Gacia, *Raban Maur, Poezje (wybór) (Hrabani Mauri carmina)*, VoxP 71 (2019) s. 681-692; T. Gacia, *Alkuin, Poezje (wybór) (Alcuini carmina)*, VoxP 72 (2019) s. 239-251; T. Gacia – J.R. Marczewski – A. Strycharczuk, *Maioris ad limina templi... Poezja epigrafična epoki karolińskiej. Badania i przekłady*, Lublin 2021.

⁴ Adam ze św. Wiktora, *Sekwencje*, tł. T. Gacia – Ł. Libowski – M.H. Nowak – A. Strycharczuk – A. Wilczyński – P. Wilk, red. Ł. Libowski – A. Strycharczuk, Lublin 2023; T. Gacia, *Leitmotifs in the Easter sequences of Adam of St Victor*, „Roczniki Kulturoznawcze” 16/1 (2025) s. 63-87. Zob. w tym kontekście także: T. Gacia, *Motywy torcular Christi i jego reminiscencje w średniowiecznej poezji liturgicznej*, VoxP 91 (2024) s. 177-193.

⁵ T. Gacia, *Sequentiae, pia dictamina, cantiones. Przybliżenia z poezji średniowiecznej*, Kielce 2024.

jak za Tadeuszem Gacią powiedziano, „średniowieczna poezja to teren niezmierny i wciąż nieprzebyty”⁶, tylko „od czasu do czasu – jak nieco dalej we wspomnianym artykule stwierdza Gacia – z tego bezkresu ktoś wybiera jakąś niewielką część i próbuje przybliżyć innym”⁷. Właśnie takowe skromne przybliżenie wydobytej z bezkresu średniowiecznej poezji niewielkiej cząsteczki pragnie stanowić niniejsze opracowanie, poświęcone tekstowi, który jest znany przede wszystkim pod tytułem *Rhythmica oratio* czy też, w wersji dłuższej, a zatem pełniejszej, *Rhythmica oratio ad unum quodlibet membrorum Christi patientis et a cruce pendentis*⁸, na gruncie języka polskiego dostępnemu dotychczas jedynie częściowo, w trzech fragmentach opublikowanych w różnych miejscach⁹.

Tekst ten wypada zaliczyć do gatunku *pia dictamina*. Czym zaś owe *pia dictamina* były?¹⁰ Otóż w pierwszej kolejności trzeba zaznaczyć, że były to utwory podejmujące tematy podobne do tych, jakie występowały w poezji liturgicznej, zwłaszcza w hymnach oficjum brewiarzowego oraz w sekwencjach mszalnych, ale jednak nieprzeznaczone do użytku liturgicznego. Można przeto powiedzieć, że były to utwory jednocześnie liturgiczne i nieliturgiczne. Liturgiczne, gdy chodzi o tematykę, nieliturgiczne natomiast, gdy chodzi o ich funkcję i zastosowanie. Utwory te, odczytywane czy też recytowane w ramach modlitwy osobistej, co akcentuje odnoszony do nich w piśmiennictwie niemieckojęzycznym termin *Leselieder* (‘pieśni do czytania’), służyły po prostu pobożności prywatnej: z tej pobożności wyrastały i tę pobożność karmiły, pielęgnowały, budowały. Tę pobożność także, w konsekwencji swojej tematycznej bliskości z liturgią, na liturgię właśnie ukierunkowywały, zwracały ku liturgii jako centrum życia chrześcijańskiego. Nie tylko jednak w wymia-

⁶ Gacia, *Średniowieczna liryka nabożna*, s. 427.

⁷ Gacia, *Średniowieczna liryka nabożna*, s. 428.

⁸ Inne tytuły tekstu: *Membra Jesu nostri*; *Membra Jesu nostri patientis sanctissima*; *Carmen de Sancta Cruce*.

⁹ Arnulf z Louvain, *Do stóp Chrystusa*, tł. J. Litwiniuk, w: *Muza chrześcijańska*, t. 2: *Poezja łacińska starożytna i średniowieczna*, red. M. Starowieyski, OŻ 10, Kraków 1992, s. 372-373; Arnulf z Louvain, *Wiersz o ranie tkwiącej w boku Chrystusa*, tł. K. Liman, „Przegląd Powszechny” 4 (2007) s. 79-80; Bernard z Clairvaux, *O Chrystusie umierającym*, w: *Hymny średniowieczne*, tł. J. Gamska-Łempicka, Lwów 1934, s. 112-115 = Arnulf z Louvain, *Do twarzy Chrystusa*, w: *Muza chrześcijańska*, t. 2: *Poezja łacińska starożytna i średniowieczna*, red. M. Starowieyski, OŻ 10, Kraków 1992, s. 373-375 = Arnulf z Louvain, *Witaj głowo – Do twarzy Chrystusa*, tł. J. Gamska-Łempicka, muz. P. Bębenek, w: *Niepojęta Trójco. Śpiewnik liturgiczny*, t. 2, Kraków 2010, s. 317.

¹⁰ Formułując odpowiedź na niniejsze pytanie, skorzystano z: Gacia, *Średniowieczna liryka nabożna*, s. 428-431; Gacia, *Sequentiae, pia dictamina, cantiones*, s. 10-12.

rze treściowym *pia dictamina* podobne były do hymnów brewiarzowych i sekwencji mszalnych, upodabniały się bowiem one do nich również w aspekcie formalnym: nadawano im, po pierwsze, strukturę metryczną oraz, po drugie, zaopatrywano je w rymy. Ta metryczno-rymowana ich budowa, niemylnie świadcząca o tym, że oto, patrząc szeroko, ma się do czynienia z wytworem średniowiecznej sztuki poetyckiej, jest istotna, ponieważ stanowi ona, patrząc już wężiej, jedną z cech gatunku *pia dictamina*, gatunku, który bywa zaliczany do zbioru utworów zwanych *rhythmi* ('rytmy')¹¹, który autorzy piszący po niemiecku nazywają *Reimgebete* ('modlitwy rymowane') i który ks. Gacia proponuje po polsku określać sformułowaniem „rytmiczno-rymowana poezja nabożna”¹², zastrzegając, że występującą w odnośnym sformułowaniu przydawkę „nabożna” należy rozumieć jako przeciwieństwo przydawki „liturgiczna”¹³. W tym miejscu warto zatem zauważyć, że na to, iż dzieło poniżej tłumaczone przynależy do gatunku *pia dictamina*, wyraźnie wskazuje już jego ten bodajże najbardziej rozpowszechniony tytuł: *Rhythmica oratio* ('modlitwa zrytmizowana').

Czym jest *Rhythmica oratio*? Modlitwą w formie obszernego hymnu lub może nawet cyklu hymnów, choć nieprzeznaczoną do śpiewu¹⁴, modlitwą, z jaką do ukrzyżowanego Chrystusa, rozważając Jego ból, katusze na krzyżu, zwraca się wierzący. Ta modlitwa, datowana na pierwszą połowę XIII wieku, wyrasta z ducha nowej pobożności, jaka rodziła się w Europie właśnie w XIII wieku. Była ona jednym z jej świadectw, jednym z pierwszorzędných jej wyrazów¹⁵. A ta nowa pobożność koncentrowała się na człowieczeństwie Chrystusa: na Jego ciele, męce, ranach. Można zatem powiedzieć, że była to pobożność pasyjna, która, mówiąc dosadnie,

¹¹ *Rhythmi*, w: *The Canterbury Dictionary of Hymnology*, w: <https://hymnology.hymnsam.co.uk/r/rhythmi> (dostęp: 19.08.2025).

¹² Gacia, *Średniowieczna liryka nabożna*, s. 428.

¹³ Gacia, *Średniowieczna liryka nabożna*, s. 429.

¹⁴ C. Fenner – D. Wursten, *Membra Jesu Nostri*, w: *Hymnology Archive*, w: <https://www.hymnologyarchive.com/salve-mundi-salutare> (dostęp: 18.08.2025): „Although the text, being metrical, rhymed, and strophic, takes the form of an extended hymn or cycle of hymns, in the manuscript tradition it was described and used as a prayer (*oratio*), and therefore it does not have a history of being sung in its original Latin form or in the earliest German translations”.

¹⁵ G. Faithful, *Arnulf of Leuven – „Salve Mundi Salutare” or Medieval Sensuality*, „Medieval Histories”, 14.04.2017, w: <https://www.medieval.eu/arnulf-leuven-salve-mundi-salutare/> (dostęp: 19.08.2025): „In the Late Middle Ages, the immersion into the corporeal horrors of the crucifixion led to a new devotional practice, the contemplation of the wounds. Arnulf of Leuven led the way”.

ociekala krwią, jak krwią ocieka *Rhythmica oratio*. Tekst ten, jak sugestywnie pisze George Faithful, nie jest przeznaczony dla osób o słabych nerwach¹⁶. Co stanowiło istotę tej nowej pobożności? Szło o kontemplację krzyża i Jezusa ukrzyżowanego. Ta kontemplacja miała wiązać się ze współczuciem, a może nawet trzeba powiedzieć, że ze współcierpieniem. Współczucie miało być jej owocem, skutkiem, punktem dojścia, a równocześnie przecież było ono jej źródłem, przyczyną, punktem wyjścia. Celem takiego doświadczenia, polegającego z jednej strony na uważnym wpatrywaniu się w Ukrzyżowanego i uzmysławianiu sobie ogromu Jego cierpienia, a z drugiej strony na intensywnym przeżywaniu, odczuwaniu, emocjonowaniu się, było osiągnięcie przez zatapiającego się w modlitwie wierzącego zjednoczenia z Bogiem¹⁷. Mówi się więc o eucharystycznym wymiarze pobożności pasywnej. Ta pobożność, w taki sposób pomyślana, a zatem zogniskowana na rzeczywistość komunii z Bogiem, podprowadzała tego, kto ją praktykował, do zjednoczenia z Bogiem w Eucharystii. Na eucharystyczny aspekt *Modlitwy zrytmizowanej* zwrócił uwagę przywołany już wyżej Faithful: „Narrator [utworu] rzeczywiście pozwala czytelnikowi (albo śpiewakowi) obmyć się we krwi, napić się krwi, wyliczać «napelniiony miodem» bok, a wszystko to mieni się konotacjami eucharystycznymi wynikającymi z przyjęcia po 1215 roku doktryny transsubstancjacji”¹⁸. Gdzie indziej Faithful stwierdza: „Kiedy pisane były *Membra Jesu nostri*, zwłaszcza w kontekście monastycznym, w którym tekst ten został najprawdopodobniej skomponowany, ci, którzy przystępowali do Eucharystii, rozumieli, że dotykają, smakują i przyjmują w siebie samych Ciało i Krew Chrystusa. Nic więc dziwnego, że rozwinęła się fascynacja fizycznością Ciała i Krwi Chrystusa”¹⁹.

¹⁶ Faithful, *Arnulf of Leuven*: „In the original Latin version, one of the more prominent features is the visceral overflow of blood, sweat, tears, and wounds; this was not a text to be performed by the fainthearted”.

¹⁷ Zob. C.W. Bynum, *Wonderful Blood: Theology and Practice in Late Medieval Northern Germany and Beyond*, Philadelphia 2007; B. Bildhauer, *Medieval Blood*, Cardiff 2006; A. Vauchez, *Duchowość średniowiecza*, tł. H. Zaremska, Gdańsk 1996, s. 147-151.

¹⁸ Faithful, *Arnulf of Leuven* (tł. własne).

¹⁹ G. Faithful, *A More Brotherly Song, a Less Passionate Passion: Abstraction and Ecumenism in the Translation of the Hymn „O Sacred Head Now Wounded” from Bloodier Antecedents*, „Church History” 82/4 (2013), w: <https://www.cambridge.org/core/journals/church-history/article/more-brotherly-song-a-less-passionate-passion-abstraction-and-ecumenism-in-the-translation-of-the-hymn-o-sacred-head-now-wounded-from-bloodier-antecedents/C09804A49EB3761A90BB1341266521D8> (dostęp: 19.08.2025) (tł. własne).

Jeszcze jedno w miejscu tym należy odnotować. Rozprzestrzenianie się i rozwój mocno angażującego afektywną sferę człowieka nabożeństwa pasywnego zbiegły się w czasie z faktem coraz chętniejszego wykorzystywania w piśmiennictwie religijnym dla opisanego tego, co dzieje się między duszą ludzką a Bogiem, zaczerpniętej z Pieśni nad Pieśniami metaforyki oblubieńczej – może trzeba nawet wprost powiedzieć: metaforyki erotycznej²⁰. Z punktu widzenia literaturoznawczego, a jeszcze bardziej chyba z punktu widzenia teologicznego, zbieg tych dwóch stanów rzeczy okazał się bardzo szczęśliwy, w jego bowiem konsekwencji pobożność, o której mowa, otrzymała przepiękną postać – literacką, ale nie tylko literacką, bo również tę znacznie głębszą, pojęciową, koncepcyjną, która w jakiejś mierze na myślenie teologiczne w ogóle o relacji człowieka do Boga i Boga do człowieka *suo tempore* oddziaływała i wciąż chyba jeszcze oddziałuje. Oto garść stosownych przykładów obrazowania oblubieńczego, erotycznego, zaczerpniętych z *Rhythmica oratio*. Wydaje się, że swoją śmiałością niejednen z nich współczesnego czytelnika może zaskoczyć:

- „Vide me, o mi dilecte” (‘Spójrz na mnie, mój Kochanku’)²¹;
- „Quid rependam amatori” (‘Czym odpłacę Kochankowi’)²²;
- „Corde primo prae amore,/Sitibundo bibens ore,/Cruoris stillicidium” (‘Serce me otworem stoi/I z miłości krwawe krople/Do spragnionych chwytam ust’)²³;
- „Plaga rubens, aperire./Fac cor meum te sentire,/Sine me in te transire,/Vellem totus introire;/Pulsanti pande pauperi” (‘Otwórz się, szkarłatna rano,/Spraw, niech serce me cię czuje,/Pozwól, żebym ja wszedł w ciebie,/Chciałbym wnikać w ciebie wszystek;/Ustąp, nędzkarz puka wszak’)²⁴;
- „Ore meo te contingo,/Et ardentem ad me stringo:/In te meum cor intingo,/Et ferventi corde lingo;/Me totum in te trajice” (‘Usty swymi cię dotykam,/I namiętnie cię przyciągam,/W tobie serce me zatapiam,/Lizę cię płonąącym sercem,/Mnie całego w siebie wsuń’)²⁵;

²⁰ Faithful, *A More Brotherly Song, a Less Passionate Passion*: „Both the blood cult and bridal mysticism flourished alongside complex eucharistic theology and praxis in late medieval northern Europe”.

²¹ *Ad pedes* (‘Do stóp’), zw. 5.

²² *Ad genua* (‘Do kolan’), zw. 3.

²³ *Ad manus* (‘Do rąk’), zw. 2.

²⁴ *Ad latus* (‘Do boku’), zw. 3.

²⁵ *Ad latus* (‘Do boku’), zw. 4.

- „[...] Ex te fluxit/Quod Joannes cubans suxit:/In te fac ut inhabitem” (‘[...] Z Ciebie płynie,/Co ssał Jan, przy Tobie leżąc;/Dozwól w Tobie osiąść mi!’)²⁶;
- „Quidnam agat nescit vere,/Nec se valet cohibere,/Nullum modum dat amori,/Multa morte vellet mori,/Amore quisquis vincitur” (‘Co ma czynić, tego nie wie,/Nie potrafi się powściągnąć,/Miłość jego jest bez granic,/Tysiąc razy chciałby umrzeć,/Kto u stóp miłości legł’)²⁷;
- „Me agnosce, pastor bone,/Cujus sumpsi mel ex ore,/Haustum lactis cum dulcore,/Prae omnibus deliciis” (‘Poznaj mnie, pasterzu dobry,/Z ust którego miód ja wziąłem/I łyk mleka ze słodyczą,/Co rozkoszą dla mnie są’)²⁸;
- „O amator amplectende” (‘Daj przytulić się, Kochanku’)²⁹.

Na *Rhythmica oratio* składa się siedem części. Gdy chodzi o zawartość treściową dzieła, to w każdej z tych części podmiot wypowiadający się zwraca swoją uwagę na jeden z członków ciała wiszącego na krzyżu Jezusa. Członki Pańskie zatem, które w kolejnych sekwencjach *Modlitwy zrytmizowanej* są adorowane i czczone, to odpowiednio: stopy, kolana, ręce, bok, pierś, serce oraz twarz czy głowa. Jak zauważa Albert Edward Bailey, taka organizacja materii utworu wynika wprost z praktykowanej w epoce, z której utwór ten pochodzi, zwłaszcza zaś w klasztorach, medytacji krzyża, dziś może nie tak bardzo popularnej³⁰. Na czym ta medytacja polegała? Otóż każdy mnich miał w celi krucyfiks, na który co jakiś czas nakierowywał swoją uwagę. Ponieważ jednak nie był w stanie w owym intensywnym akcie koncentracji wpatrywać się po prostu w cały krucyfiks, zachowując pewien rytm czy też realizując pewien przyjęty schemat, wodził oczyma po poszczególnych jego częściach, na wskroś im się przyglądając. Tym samym dawał sobie czas, aby wnikać w znaczenie złożone w każdej z części krzyża³¹. Oto lista z, zarówno łacińskimi, jak i polskimi, incipitami oraz nagłówkami poszczególnych części *Rhythmica oratio*:

„Salve, mundi salutare” (‘Witajże, Zbawienie świata’)/*Ad pedes* (‘Do stóp’);
 „Salve, Jesu, rex sanctorum” (‘Witaj, Jezu, królu świętych’)/*Ad genua* (‘Do kolan’);

²⁶ *Ad pectus* (‘Do piersi’), zw. 4.

²⁷ *Ad cor* (‘Do serca’), zw. 4.

²⁸ *Ad faciem* (‘Do twarzy’), zw. 4.

²⁹ *Ad faciem* (‘Do twarzy’), zw. 5.

³⁰ A.E. Bailey, *Salve caput cruentatum*, w: A.E. Bailey, *The Gospel in Hymns*, New York 1950, s. 274.

³¹ Bailey, *Salve caput cruentatum*, s. 274-275.

„Salve, Jesu, pastor bone” (‘Witajże, pasterzu dobry’)/*Ad manus* (‘Do rąk’);
 „Salve, Jesu, summe bonus” (‘Witaj, Jezusie, dobro wielkie’)/*Ad latus* (‘Do boku’);
 „Salve, salus mea Deus” (‘Witaj, Boże, me zbawienie’)/*Ad pectus* (‘Do piersi’);
 „Summi regis cor, aveto” (‘Serce Króla Najwyższego’)/*Ad cor* (‘Do serca’);
 „Salve, caput cruentatum” (‘Witaj, głowo, która krwawisz’)/*Ad faciem* (‘Do twarzy’).

Każda z sekwencji *Modlitwy zrytmizowanej*, za wyjątkiem sekwencji szóstej poświęconej sercu Chrystusa, zbudowana jest tak samo, mianowicie z pięćdziesięciu wersów, z których każdy liczy dokładnie osiem zgłosek. Te wersy są zorganizowane w pięć dziesięciowersowych zwrotek. Każda strofka rozpada się jednak na dwie części pięciowersowe, na co wskazuje zastosowany w utworze układ rymów. Przedstawia się on następująco: aabbc-ddeec, aczkolwiek niekiedy poecie udało się rozszerzyć rym na cztery kolejne wersy według takich oto schematów: aaaab-ccddb³², aabbc-ddddc³³. Co tyczy się szóstej sekwencji utworu: jest ona po prostu obszerniejsza, liczy bowiem siedemdziesiąt wersów zaszerogowanych w siedem strof. Od pozostałych części *Rhythmica oratio* różni ją też incipit. Podczas gdy wszystkie pozostałe partie dzieła zaczynają się od pozdrowienia „Salve!” (‘Witaj!’), sekwencję szóstą otwiera fraza: „Summi regis cor, aveto” (‘Serce Króla Najwyższego’). Dick Wursten wskazuje jeszcze inne niedoskonałości tejże sekcji, mianowicie niekonsekwencję w rozkładzie rymów³⁴ oraz wykorzystanie tego samego obrazowania różanego w dwóch strofkach: czwartej i szóstej³⁵. Te właściwości noszącej tytuł *Ad cor* części *Modlitwy zrytmizowanej* pozwalają

³² Zob. *Ad pedes* (‘Do stóp’), zw. 1: „Salve, mundi salutare:/Salve, salve, Jesu charre,/Cruci tuae me aptare/Vellem vere, tu scis quare/Da mihi tui copiam./Ac si praesens sis accedo,/Imo te praesentem credo./O quam mundum hic te cerno!/Ecce tibi me prosterno:/Sis facilis ad veniam”.

³³ Zob. *Ad pedes* (‘Do stóp’), zw. 3: „Quidquid est in me confractum/Dissipatum, aut distractum,/Dulcis Jesu, totum sana,/Tu restaura, tu complana,/Tam pio medicamine./Te in tua cruce quaero./Prout queo, corde mero;/Me sanabis hic, ut spero:/Sana me, et salvus ero,/In tuo lavans sanguine”.

³⁴ D. Wursten, *Salve mundi salutare*, w: [https://dick.wursten.be/salvemundi-latin-english.html#Ad_cor_\(VI\)](https://dick.wursten.be/salvemundi-latin-english.html#Ad_cor_(VI)) (dostęp: 19.08.2025): „Rhyme scheme often abandoned, or imperfect (mainly in the closing phrases of each half verse)”.

³⁵ Wursten, *Salve mundi salutare*: „Also, mark the repetition in 4 and 6 in the imagery of the rose (the ‘flower of Christ’s passion’)”.

wysuwać przypuszczenie, że jest ona późniejszym dodatkiem do utworu³⁶.

Tekstowi *Rhythmica oratio* i całej przekazującej go tradycji rękopiśmiennej przyjrzeni się Chris Fenner i wspomniany Dick Wursten. Nie sporządzili jednak tak bardzo na chwilę obecną pożądanego jego edycji krytycznej. Korzystać więc trzeba z wydania tekstu, jakie opublikowane zostało w *Patrologii łacińskiej*³⁷. Efektem rozległych, gruntownych badań Fennera i Wurstena jest jednak kilka ciekawych obserwacji. Warto je tu pokrótce przedstawić³⁸. Po pierwsze, w niektórych rękopisach, w tym w najstarszym, utwór zaczyna się od słów: „Salve meum salutare” (‘Witajże, Zbawienie moje’). Po drugie, w niektórych rękopisach sekcje *Ad pectus* i *Ad cor* tworzą jedną całość, choć w większości rękopisów, w tym w rękopisie najstarszym, stanowią one dwie odrębne części. Po trzecie, w najstarszych rękopisach sekwencja *Ad pectus* liczy jedynie dziesięć wersów. Późniejsze manuskrypty przekazują ją już jako pięćdziesięciowersową, przy czym jej rozszerzenie nastąpiło w ramach dwóch tradycji, z których pierwszą datuje się na pierwszą połowę XV wieku, drugą natomiast mniej więcej na rok 1475³⁹. Po czwarte, niektóre rękopisy przekazują *Modlitwę zrytmizowaną* jako jeden ciągły tekst, w którym nie zostały wyodrębnione żadne pomniejsze jednostki. Po piąte, niektóre rękopisy przekazują dodatkowe części, mianowicie *Ad aures* (‘Do uszu’) oraz *Salutatio ad dolores singulorum membrorum Christi Domini nostri* (‘Pozdrowienie każdego jednego cierpiącego członka ciała Chrystusa Pana naszego’). Także Franz Joseph Mone swoje wydanie *Rhythmica oratio*, które ukazało się w 1853 roku, rozszerzył o sekcję *Ad humeros* (‘Do ramion’)⁴⁰. Po szóste, strofka zaczynająca się od słów „Salve, caput cruentatum” (‘Witaj, głowo, która krwawisz’), jest dodatkiem do pierwotnego tekstu – po raz pierwszy

³⁶ Wursten, *Salve mundi salutare*: „This section is also dubious; apparently added quite soon to the original prayer of Arnulf”. Jako autor szóstej części *Modlitwy zrytmizowanej* wskazywany jest Herman Józef z Kolonii, premonstratens w położonym na południe od Akwizgranu Steinfeld. Zob. M. Czyżak – A. Wagner, *Odnaleziony modlitewnik biskupa chełmińskiego Wikbolda Dobilsteina*, „Zapiski Historyczne” 78/2 (2013) s. 102; F.J. Worstbrock, *Hermann Josef von Steinfeld*, w: *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*, t. 3, red. K. Ruh, Berlin – New York 1981, k. 1062-1066.

³⁷ *Rhythmica oratio ad unum quodlibet membrorum Christi patientis et a cruce pendentis*, PL 184, 1319-1324.

³⁸ Zob. Fenner – Wursten, *Membra Jesu Nostri*.

³⁹ Por. C. Fenner, *Des heiligen Bernhards Passions-salve*, w: *Hymnology Archive*, w: <https://www.hymnologyarchive.com/o-haupt-voll-blut-und-wunden> (dostęp: 19.08.2025).

⁴⁰ F.J. Mone, *Lateinische Hymnen des Mittelalters*, t. 1, Freiburg im Breisgau 1853, s. 170-171.

występuje w manuskryptach sporządzonych około 1486 roku przez cystersa Mikołaja z Saliceto (†1493), opata w opactwie w alzackim Baumgarten⁴¹. W późniejszych wydaniach *Modlitwy zrytmizowanej*, już drukowanych, zwrotka, którą otwierają słowa „Salve, Jesu reverende” (‘Przeciżcigodny, witaj, Jezu’) i która w oryginalnej wersji tekstu była pierwszą zwrotką części *Do twarzy*, przeniesiona jest do części *Do piersi*⁴².

Czas podjąć zagadnienie autorstwa dzieła. W literaturze przedmiotu pojawiają się trzy atrybucje, przy czym pierwsza, o której zaraz, nie ma właściwie żadnego znaczenia. Albowiem jeden z manuskryptów przekazujących tekst *Rhythmica oratio*, datowany na XV stulecie, którego obecne miejsce przechowywania nie jest, niestety, znane, jako autora *Modlitwy zrytmizowanej* wskazuje Bonawenturę (†1274): *Orationes Bonaventurae ad salutandum quinque vulnera Christi* (‘Modlitwy Bonawentury dla pozdrowienia pięciu ran Chrystusa’)⁴³. Atrybucja wtóra: do mniej więcej połowy XIX wieku za autora utworu uważano Bernarda z Clairvaux (†1153). To przekonanie opierało się przede wszystkim na dwóch przesłankach. Po pierwsze brało się ono stąd, że większość rękopisów, począwszy od ostatniej ćwierci XIV stulecia, jako autora dzieła podawała właśnie Bernarda. Po drugie zaś, wszystkich, którzy pochyłali się nad *Rhythmica oratio*, uderzało, że treści obecne w tym utworze podobne były do zawartości niektórych dzieł Bernarda, zwłaszcza jego słynnych kazań do Pieśni nad Pieśniami⁴⁴. Dodatkowo za Bernardowym autorstwem *Modlitwy zrytmizowanej* przemawiać mogło to, że istnieją zarówno manuskrypty, jak i wydawnictwa drukowane, w których pod tekstem *Rhythmica oratio* umieszczony jest tekst bardzo znanego hymnu *Jesu dulcis memoria*, przez długi czas niepodważalnie uznawanego za dzieło Bernarda. Obecnie jednak badacze są zgodni, że to nie Bernard napisał ten hymn. W opublikowanym w 2018 roku opracowaniu poświęconym temu utworowi Fenner podaje, że najprawdopodobniej jest on kompozycją jakiegoś angielskiego cystersa⁴⁵. Co skłoniło badaczy do odstąpienia od łączenia *Modlitwy zrytmizowanej* z imieniem Bernarda?

⁴¹ Łac. *Nicolaus de Saliceto*. Zob. M. Spandowski, *The „Antidotarius Animae” of Nicolaus de Saliceto as Published by Kaspar Hochfeder*, „Polish Libraries” 2 (2014) s. 180-193.

⁴² Por. Fenner, *Des heiligen Bernhardi Passions-salve*.

⁴³ Fenner – Wursten, *Membra Jesu Nostri*.

⁴⁴ Por. Fenner – Wursten, *Membra Jesu Nostri*. W tym kontekście zob. także: S.F. Chen, *Bernard’s Prayer Before the Crucifix that Embraced Him: Cistercians and Devotion to the Wounds of Christ*, „Cistercian Studies Quarterly” 29/1 (1994) s. 23-54.

⁴⁵ C. Fenner, *Jesu dulcis memoria*, w: *Hymnology Archive*, w: <https://www.hymnologyarchive.com/jesu-dulcis-memoria> (dostęp: 19.08.2025).

Trzy fakty. Po pierwsze, że nie istnieją rękopisy z tekstem *Rhythmica oratio* sprzed 1320 roku. Oznacza to, że gdyby jego autorem był Bernard, tekst ten zaczęłyby funkcjonować dopiero 167 lat po jego śmierci. Po drugie, imię Bernarda nie jest związane z *Rhythmica oratio* aż do końca XIV wieku. Wreszcie po trzecie, analiza drogi rozprzestrzeniania się zachowanych rękopisów przekazujących utwór nie wskazuje, żeby punktem początkowym było Clairvaux⁴⁶.

Właściwie powszechnie autorstwo dzieła, choć oczywiście na zasadzie wyłącznie prawdopodobieństwa, przypisuje się współcześnie Arnulfowi z Lowanium (†1248)⁴⁷. Na jakiej podstawie? Otóż najstarszy zachowany manuskrypt zawierający *Modlitwę zrytmizowaną* wymienia jako jej autora właśnie Arnulfa z Lowanium: *Oratio, quam fecit dominus Arnulphus de Lovanio, quintus decimus abbas Villariensis* ('Modlitwa, którą ułożył Arnulf z Lowanium, piętnasty opat opactwa w Villers'). Manuskrypt datuje się na mniej więcej 1320 rok – powstał więc 70 lat po śmierci Arnulfa w skrytorioium w Villers dla mniszek z cysterskiego opactwa *Parcum Dominarum* w Wezemaal w Brabancji, wykonał go brat Jan z Sint-Truiden w Limburgii, przechowywany jest w Bibliothèque Royale de Belgique w Brukseli. Warto nadmienić, że jest to jedyne źródło, w którym pojawia się imię Arnulfa⁴⁸. Kim był ów mnich? W odpowiedzi na takie pytanie trzeba powiedzieć przede wszystkim, że był człowiekiem „o wielkiej wrażliwości religijnej i głębokiej pobożności”⁴⁹, który „odznaczał się szczególnym uduchowieniem”⁵⁰. A gdy chodzi o ściślejsze dane historiograficzne? Chociaż wspomina go *Chronica Villariensis monasterii*, a zatem kronika klasztoru, w którym spędził swój żywot, niewiele nam o nim wiadomo. Jego życie zwykło się dziś lokować w pierwszej połowie XIII wieku, aczkolwiek w przeszłości uważano, że umarł w 1276 roku. Przyjmuje się, że urodził się około 1200 roku w Lowanium. Był mnichem cysterskim w założonym w 1146 roku w dolinie rzeki Thyle przez Bernarda opactwie w Villers w Brabancji⁵¹. Piastował

⁴⁶ Por. Fenner – Wursten, *Membra Jesu Nostri*.

⁴⁷ Łac. *Arnulfus Lovaniensis*; ang. *Arnulf/Arnolf of Leuven/Villers*; niem. *Arnulf von Löwen*; fr. *Arnulf/Arnolphe/Arnoul de Louvain*; wł. *Arnolfo di Lovanio*; hiszp. *Arnulfo de Lovaina*.

⁴⁸ Fenner – Wursten, *Membra Jesu Nostri*; Wursten, *Salve mundi salutare*, w: <https://dick.wursten.be/salvemundi-latin-english.html> (dostęp: 19.08.2025).

⁴⁹ Gacia, *Sequentiae, pia dictamina, cantiones*, s. 11.

⁵⁰ Arnulf z Louvain, *Wiersz o ranie tkwiącej w boku Chrystusa*, s. 80 (anonimowa notka pod przekładem).

⁵¹ Niekiedy to opactwo (fr. *Villers-en-Brabant*) nazywa się niewłaściwie opactwem w Villers-la-Ville. Zob. E. de Moreau, *L'Abbaye de Villers-en-Brabant aux XIII et XIIIe*

tam urząd podprzeora, kiedy w 1240 roku został wybrany na opata. Starsza literatura podaje, że opatem był przez okres dziesięciu lat. Obecnie mówi się jednak o ośmiu latach, przyjmując, że zrezygnował z opactwa w 1248 roku, pragnąc wieść życie naznaczone większą ascezą i poświęcone studiom. Niestety, ustąpiwszy z urzędu, szybko, bo w tym samym jeszcze roku, zmarł⁵². Dawniejsze piśmiennictwo przedstawia go nie tylko jako autora *Rhythmica oratio*, ale również jako kompilatora pierwszego tomu roczników opactwa w brabanckim Villers, obejmującego lata 1146-1240. Z jego osobą łączy ponadto *Excerptum „Speculi caritatis”*, będące, jak ustalono, wierszowaną adaptacją *Summa de casibus poenitentiae* Rajmunda z Penyafortu (†1275).

Jednej jeszcze kwestii należy tutaj dotknąć, mianowicie recepcji *Modlitwy zrytmizowanej*. Albowiem na przestrzeni wieków utwór zrobił, jeśli można tak się wrazić, zawrotną karierę – bodaj najpopularniejsza okazała się jego ostatnia, siódma część (*Ad faciem*). Pięknie napisał o tej „karierze” *Rhythmica oratio* w trzech obszarach (z jednej strony językowych, z drugiej zaś konfesyjnych) Philip Schaff: „Ten klasyczny hymn wykazał się nieprzemijającą żywotnością, przechodząc z języka łacińskiego do języka niemieckiego, a następnie z języka niemieckiego do języka angielskiego i z takim samym skutkiem głosząc w trzech językach oraz w imieniu trzech wyznań – katolickiego, luterańskiego i reformowanego – umierającą miłość naszego Zbawiciela i naszą bezgraniczną wdzięczność wobec Niego”⁵³.

Pierwszy niemiecki przekład utworu pochodzi z końca XIV wieku, dokładniej z 1393 roku. Zaczyna się od słów: „Gott, grüße Dich alle Welt heil” (‘Boże, cały świat pozdrawia Cię serdecznie’)⁵⁴. Jak podają Fenner i Wursten, w XV stuleciu znajdowały się już w obiegu co najmniej trzy różne

---

siècle. *Étude d’histoire religieuse et économique, suivie d’une notice archéologique par le Chanoine R. Maere*, Brussels 1909.

⁵² Zob. J.N. Paquot, *Arnold de Louvain*, w: *Mémoires pour servir à l’histoire littéraire des dix-sept provinces des Pays-Bas*, t. 16, Louvain 1769, s. 52-58; F. Hennebert, *Arnould de Louvain*, w: *Biographie Nationale*, t. 1, Bruxelles 1866, s. 469; F. Brunhölzl, *Arnulf von Löwen*, w: *Lexikon des Mittelalters*, t. 1, Stuttgart 1999, k. 625; F.J. Worstbrock, *Arnulf von Löwen*, w: *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*, t. 1, red. K. Ruh, Berlin – New York 1978, k. 500-501; *Arnulf von Löwen*, w: *Biographia Cisterciensis*, w: http://www.zisterzienserlexikon.de/wiki/Arnulf_von_L%C3%B6wen (dostęp: 19.08.2025); *Arnulf von Löwen*, w: *The Canterbury Dictionary of Hymnology*, w: <http://www.hymnology.co.uk/a/arnulf-von-loewen> (dostęp: 19.08.2025).

⁵³ P. Schaff, *O sacred head! Now wounded*, w: P. Schaff, *Christ in Song*, New York 1868, s. 178 (tł. własne).

⁵⁴ *Membra Jesu Nostri. Manuscripts in German and Dutch*, w: *Hymnology Archive*, w: <https://www.hymnologyarchive.com/membra-jesu-nostri-deutsche> (dostęp: 19.08.2025).

tłumaczenia *Rhythmica oratio* na język niemiecki, a ponadto jedno na język niderlandzki⁵⁵. Dość rozpowszechniona translacja niemiecka, której incipit brzmi: „Der Welt Heiland, nimm mein Grüezen” (‘Zbawicielu świata, przyjmij moje pozdrowienie’), powstała mniej więcej w połowie XV wieku⁵⁶. Wspomnieć tu też trzeba, że przez długi czas bardzo wielkim powodzeniem cieszyło się tłumaczenie utworu opracowane przez Paula Gerhardta (1607-1676), niemieckiego pastora i poetę, obok Marcina Lutra (1483-1546) najpopularniejszego chyba autora protestanckich pieśni kościelnych⁵⁷, kiedy był on proboszczem w Mittenwalde (a został tam proboszczem pod koniec 1651 roku). Sporządzony przezeń przekład pierwszych czterech części *Modlitwy zrytmizowanej* ukazał się w 1653 roku w berlińskiej edycji wydawnictwa *Praxis pietatis melica* Johanna Crügera (1598-1662), jego przekład wszystkich sekcji *Rhythmica oratio* opublikowano zaś trzy lata później we frankfurckiej edycji tegoż samego wydawnictwa. Dzieło nosiło tam tytuł *Des heiligen Bernhardi Passions-salve an die Gliedmassen Christi* (‘Świętego Bernarda pozdrowienie pasyjne członków Chrystusa’)⁵⁸. Zwykło się uważać, że Gerhardt nie starał się ani odwzorować w niemieckiej formie poetyckiej tekstu łacińskiego, ani też dokładnie odzwierciedlić sensu wiersza łacińskiego⁵⁹. Zdaniem George’a Faithfula było tak dlatego, że Gerhardt przyjął inną

⁵⁵ To tłumaczenie, które otwierają słowa: „Gegrüet systu myn salicheit”, nie dojechało się dotychczas wydania drukowanego. *Membra Jesu Nostri. Manuscripts in German and Dutch*.

⁵⁶ Fenner – Wursten, *Membra Jesu Nostri*.

⁵⁷ Zob. E. Hatfield, *Paul Gerhardt*, w: *Hymnology Archive*, w: <https://www.hymnologyarchive.com/paul-gerhardt> (dostęp: 19.08.2025); *Paul Gerhardt*, w: *The Canterbury Dictionary of Hymnology*, w: <https://hymnology.hymnsam.co.uk/p/paul-gerhardt> (dostęp: 19.08.2025).

⁵⁸ Fenner, *Des heiligen Bernhardi Passions-salve*. Kompletny przekład *Rhythmica oratio* sporządzony przez Paula Gerhardta dostępny jest w: Wursten, *Salve mundi salutare*, w: <https://dick.wursten.be/salvemundi-latin-english.html> (dostęp: 19.08.2025).

⁵⁹ Fenner, *Des heiligen Bernhardi Passions-salve*: „[...] Gerhardt did not attempt to imitate strictly the meter and meaning of the Latin, word-for-word or line-for-line; rather, each hymn had a different meter and a varying number of stanzas; each was assigned to a different pre-existing tune”. Dla przykładu, oto anonimowy polski przekład, niepełny, bo pomijający strofkę drugą, Gerhardtowego tłumaczenia pierwszej części *Rhythmica oratio*, jaki znajduje się w *Spiewniku ewangelickim*: „(1.) Tysiąckrotnie pozdrowiony/bądź mi Jezu, Zbawco mój,/któryś za mnie umęczony/znosił krwawych cierpień znój./Jaka błogość w sercu mym,/gdy pod krzyżem klękam Twym,/gdzie Ty z śmiercią bój toczyłeś/i o duszę mą walczyłeś./(2.) Uzdrów mnie, Lekarzu duszy,/ulecz, co schorzałe, mdłe;/odejm boleść, co mnie kruszy,/grzechu jad, co trawi mnie;/owoc Adamowych win/i mój własny grzeszny czyn./Gdy mnie krwią swą skropisz, Panie,/wszelka nędza ma ustanie./(3.) Wyrj krwawe rany swoje,/Zbawicielu, w sercu mym,/bym przez całe życie moje/miał je przed obliczem swym./Tyś największe dobro me,/do którego serce lgnie./Szczęsnym, gdy u stóp Twych

niż Arnulf perspektywę teologiczną. Jego tekst służył też innemu celowi, powiada Faithful, niż tekst oryginalny⁶⁰. Gdy chodzi o przekłady angielskie, to, jak odnotowują krótko Fenner i Wursten, zazwyczaj ograniczały się one do wybranych fragmentów *Modlitwy zrytmizowanej*, najczęściej do jej części *Do twarzy*, i bazowały na tekście niemieckim utworu pióra Gerhardta, zwłaszcza na jego sekwencji ostatniej zaczynającej się słowami „O Haupt voll Blut und Wunden” (‘O głowo pełna krwi i ran’)⁶¹. Z wyliczeniem różnych XIX-wiecznych tłumaczeń angielskich *Rhythmica oratio* można się zapoznać u Jamesa Mearnsa i Johna Juliana⁶².

Modlitwa zrytmizowana, „światny przykład głęboko refleksyjnej liryki religijnej dojrzałego średniowiecza”⁶³, nie została nigdy inkorporowana do liturgii. Z tego też powodu, ponieważ nie musiała być śpiewana, nie istnieją żadne melodie chorałowe, które byłyby z nią związane⁶⁴. Na potrzeby muzyki, nie biorąc jej jednak w całości i uzupełniając ją stosownymi fragmentami Pisma Świętego, głównie Starego Testamentu, sięgnął po nią dopiero w XVII wieku duńsko-niemiecki kompozytor Dietrich Buxtehude (1637-1707), który w 1680 roku stworzył cykl siedmiu koncertowo-ariowych kantat (każda kantata odpowiada więc jednej partii *Rhythmica oratio*) zatytułowany *Membra Jesu nostri* czy też, w wersji pełnej, *Membra Jesu nostri patientis*

---

stoję./i Twą łaską duszę poję./(4.) Całym żarem duszy tulę./do mych piersi nogi Twe;/w twarzy Twej wryte bóle./a od modłów ręce mdłe./Promień łaski w duszę zlej./z wyżyn krzyża powiedz jej./Już zaprzestań swych żalości./Ja twe gładzę nieprawości”. *Śpiewnik ewangelicki. Codzienna modlitwa, pieśń, medytacja, nabożeństwo*, Bielsko-Biała 2002, s. 241-242.

⁶⁰ Faithful, *A More Brotherly Song, a Less Passionate Passion*: „A poet in his own right, Gerhardt took significant liberties with the original text, adapting it to serve his own purposes [...]. While there is significant continuity between the parts of the Latin original and Gerhardt’s translations, the individual poems tend to sanitize the original, cleaning up a significant amount of its blood, gore, and expressions of intimacy. Moreover, Gerhardt often incorporates specifically theological terminology to describe Christ’s suffering and its effects, especially highlighting the dominant theme in Lutheran theology, justification by faith alone. In this doctrine, the believer, through no effort of his own, receives God’s forgiveness as the result of Christ’s work and this is the primary expression of God’s grace or undeserved favor toward humanity. While blood is abundant in Gerhardt’s translations, it is more significant as a means of salvation than as a physical substance”. Zob. także: O.B. Геро, „*Rhythmica oratio*” и ее парафразы в лютеранской песенной традиции, „Научный Вестник Московской Консерватории” 2/1 (2011) s. 133-142.

⁶¹ Fenner – Wursten, *Membra Jesu Nostris*.

⁶² J. Mearns – J. Julian, *Salve mundi salutare*, w: *A Dictionary of Hymnology*, red. J. Julian, London 1892, s. 989-991.

⁶³ Arnulf z Louvain, *Wiersz o ranie tkwiącej w boku Chrystusa*, s. 80 (anonimowa notka pod przekładem).

⁶⁴ Fenner – Wursten, *Membra Jesu Nostris*.

*sanctissima*⁶⁵. Ów cykl, przeznaczony na pięć głosów, mianowicie na dwa sopran, alt, tenor i bas, a także na dwoje skrzypiec, kilka viol da gamba oraz *basso continuo* w składzie kontrabas, teorban i organy, sam Buxtehude określił mianem *devotio decantata* ('nabożeństwo śpiewane')⁶⁶. Nadmienić jeszcze należy, że ostatnia część *Modlitwy zrytmizowanej* po dziś dzień funkcjonuje jako pieśń pasyjna. Na gruncie języka polskiego stanowi tę pieśń dokonane przez Józefa Sierosławskiego (1846?-1918) tłumaczenie niemieckiego przekładu *Rhythmica oratio* autorstwa Paula Gerhardta; ponieważ początek tego tłumaczenia funkcjonuje w dwóch wersjach, pieśń znana jest pod dwoma tytułami: *Cierniami uwieńczoną* albo *O głowo uwieńczona*⁶⁷. Tę pieśń śpiewa się, co ciekawe, do pierwotnie świeckiej melodii Hansa Leo Haßlera (1564-1612)⁶⁸, melodii, którą Jan Sebastian Bach (1685-1750) wplótł do kilku swoich kompozycji⁶⁹, przede wszystkim do *Pasji według świętego Mateusza*⁷⁰, ale również, między innymi, do kantaty *Sehet, wir gehn hinauf gen Jerusalem*⁷¹ oraz do *Oratorium na Boże Narodzenie*⁷².

2. Wydania tekstu

Opuscula Divi Bernardi abbatis Clarevallensis, Venetiis 1495, s. 692-696.

Divi Bernardi Clarevallensis abbatis primi [...] opera omnia, Parisiis 1566, s. 922-924.

⁶⁵ BuxWV 75.

⁶⁶ *Membra Jesu Nostri*, w: https://en.wikipedia.org/wiki/Membra_Jesu_Nostri (dostęp: 19.08.2025). Zob. także: M. Geck, *Die Vokalmusik von D. Buxtehude und der frühe Pietismus*, Kieler Schriften zur Musikwissenschaft 15, Kassel 1965; G. Eschenbach, *Dietrich Buxtehudes „Membra Jesu nostri” (1680) im Kontext lutherischer Mystik-Rezeption*, „Kirchenmusikalisches Jahrbuch” 88 (2004) s. 41-54.

⁶⁷ Zob. *Śpiewnik kościelny*, red. A. Reginek, Katowice 2005, s. 141; *Droga do nieba. Katolicki modlitewnik i śpiewnik, wersja nutowa*, Opole 2006, s. 782-783; J. Siedlecki, *Śpiewnik kościelny*, Kraków 2021, s. 205-206.

⁶⁸ Zob. w tym kontekście: M. Lehnertz, *Vom hochmittelalterlichen katholischen Hymnus zum barocken evangelischen Kirchenlied. Paul Gerhardts „O Haupt voll Blut und Wunden” und seine lateinische Vorlage, das „Salve caput cruentatum” Arnulfs von Löwen*, w: *Liturgie und Dichtung. Ein interdisziplinäres Kompendium*, t. 1: *Historische Präsentation*, red. H. Becker – R. Kaczynski, Pietas Liturgica 1, St. Ottilien 1983, s. 755-773; D. Wursten, *Salve mundi salutare/O Haupt voll Blut und Wunden*, w: https://dick.wursten.be/salvemundi_ohaupt.htm#Origin_ (dostęp: 19.08.2025).

⁶⁹ Zob. Fenner, *Des heiligen Bernhardi Passions-salve*.

⁷⁰ BWV 244.

⁷¹ BWV 159.

⁷² BWV 248.

- Divi Bernardi Clarae Vallensis abbatis primi [...] opera omnia*, Antverpiae 1609, k. 1655-1659.
- Psalterium Beatae Mariae Virginis*, Antverpiae 1622, s. 202-227.
- Mone F.J., *Lateinische Hymnen des Mittelalters*, t. 1, Freiburg im Breisgau 1853, s. 162-172.
- Daniel H.A., *Thesaurus hymnologicus*, t. 1, Lipsiae 1855, s. 232-233; t. 4, Lipsiae 1855, s. 224-231.
- Migne J.P., *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, t. 184, Parisiis 1862, k. 1319-1324.
- Wackernagel P., *Das deutsche Kirchenlied*, t. 1, Leipzig 1864, s. 120-124.
- St. Bonaventure's Life of our Lord and Saviour Jesus Christ*, New York 1881, s. 379-407.
- Godgeleerde Bijdragen*, t. 5, Amsterdam 1881, s. 820.
- Milchsack G., *Hymni et sequentiae*, Lipsiae 1886, s. 127-130.
- Dreves G.M., Blume C., *Arnulph von Löwen*, w: *Ein Jahrtausend lateinischer Hymnen-dichtung*, t. 1, Leipzig 1909, s. 323-327.

3. Przekłady

Polski

- Arnulf z Louvain, *Do stóp Chrystusa*, tł. J. Litwiniuk, w: *Muza chrześcijańska*, t. 2: *Poezja łacińska starożytna i średniowieczna*, red. M. Starowieyski, OŻ 10, Kraków 1992, s. 372-373.
- Arnulf z Louvain, *Wiersz o ranie tkwiącej w boku Chrystusa*, tł. K. Liman, „Przegląd Powszechny” 4 (2007) s. 79-80.
- Bernard z Clairvaux, *O Chrystusie umierającym*, w: *Hymny średniowieczne*, tł. J. Gamska-Łempicka, ed. J. Birkenmajer, Lwów 1934, s. 112-115 = Arnulf z Louvain, *Do twarzy Chrystusa*, tł. J. Gamska-Łempicka, w: *Muza chrześcijańska*, t. 2: *Poezja łacińska starożytna i średniowieczna*, red. M. Starowieyski, OŻ 10, Kraków 1992, s. 373-375 = Arnulf z Louvain, *Witaj głowo – Do twarzy Chrystusa*, tł. J. Gamska-Łempicka, muz. P. Bębenek, w: *Niepojęta Trójco. Śpiewnik liturgiczny*, t. 2, Kraków 2010, s. 317.

Niemiecki

- Gerhardt P., *Sei mir tausendmal begrüßet*, w: D. Wursten, *Salve mundi salutare*, w: <https://dick.wursten.be/salvemundi-latin-english.html> (dostęp: 19.08.2025).

Angielski

- Wursten D., *Hail, the world's salvation*, w: D. Wursten, *Salve mundi salutare*, w: <https://dick.wursten.be/salvemundi-latin-english.html> (dostęp: 19.08.2025).

Francuski

Laffaille G., *Salut au sauveur du monde*, w: *The LiederNet Archive*, w: https://www.lieder.net/lieder/get_texts.html?ContribId=393 (dostęp: 26.08.2025)⁷³.

4. Bibliografia

- Arnulf von Löwen*, w: *Biographia Cisterciensis*, w: http://www.zisterzienserlexikon.de/wiki/Arnulf_von_L%C3%B6wen (dostęp: 19.08.2025).
- Arnulf von Löwen*, w: *The Canterbury Dictionary of Hymnology*, w: <http://www.hymnology.co.uk/a/arnulf-von-loewen> (dostęp: 19.08.2025).
- Bailey A.E., *Salve caput cruentatum*, w: A.E. Bailey, *The Gospel in Hymns*, New York 1950, s. 274-275.
- Bildhauer B., *Medieval Blood*, Cardiff 2006.
- Brunhölzl F., *Arnulf von Löwen*, w: *Lexikon des Mittelalters*, t. 1, Stuttgart 1999, k. 625.
- Bynum C.W., *Wonderful Blood: Theology and Practice in Late Medieval Northern Germany and Beyond*, Philadelphia 2007.
- Chen S.F., *Bernard's Prayer Before the Crucifix that Embraced Him: Cistercians and Devotion to the Wounds of Christ*, „Cistercian Studies Quarterly” 29/1 (1994) s. 23-54.
- Czyżak M. – Wagner A., *Odnaleziony modlitewnik biskupa chełmińskiego Wikbolda Dobilstaina*, „Zapiski Historyczne” 78/2 (2013) s. 99-116.
- Eschenbach G., *Dietrich Buxtehudes „Membra Jesu nostri” (1680) im Kontext lutherischer Mystik-Rezeption*, „Kirchenmusikalisches Jahrbuch” 88 (2004) s. 41-54.
- Faithful G., *A More Brotherly Song, a Less Passionate Passion: Abstraction and Ecumenism in the Translation of the Hymn „O Sacred Head Now Wounded” from Bloodier Antecedents*, „Church History” 82/4 (2013) s. 779-811, w: <https://www.cambridge.org/core/journals/church-history/article/more-brotherly-song-a-less-passionate-passion-abstraction-and-ecumenism-in-the-translation-of-the-hymn-o-sacred-head-now-wounded-from-bloodier-antecedents/C09804A49EB3761A90BB1341266521D8> (dostęp: 19.08.2025).
- Faithful G., *Arnulf of Leuven – „Salve Mundi Salutare” or Medieval Sensuality*, „Medieval Histories”, 14.04.2017, w: <https://www.medieval.eu/arnulf-leuven-salve-mundi-salutare/> (dostęp: 19.08.2025).

⁷³ Tłumaczenia poszczególnych części utworu znajdują się na kolejnych podstronach: *Ad pedes* (‘Aux pieds’), w: https://www.lieder.net/lieder/get_text.html?TextId=135089 (dostęp: 19.11.2025); *Ad genua* (‘Aux genoux’), w: https://www.lieder.net/lieder/get_text.html?TextId=135090 (dostęp: 19.11.2025); *Ad manus* (‘Aux mains’), w: https://www.lieder.net/lieder/get_text.html?TextId=135091 (dostęp: 19.11.2025); *Ad latus* (‘Au flanc’), w: https://www.lieder.net/lieder/get_text.html?TextId=135092 (dostęp: 19.11.2025); *Ad pectus* (‘À la poitrine’), w: https://www.lieder.net/lieder/get_text.html?TextId=135093 (dostęp: 19.11.2025); *Ad cor* (‘Au cœur’), w: https://www.lieder.net/lieder/get_text.html?TextId=135094 (dostęp: 19.11.2025); *Ad faciem* (‘Au visage’), w: https://www.lieder.net/lieder/get_text.html?TextId=135095 (dostęp: 19.11.2025).

- Fenner C., *Des heiligen Bernhardi Passions-salve*, w: *Hymnology Archive*, w: <https://www.hymnologyarchive.com/o-haupt-voll-blut-und-wunden> (dostęp: 19.08.2025).
- Fenner C. – Wursten D., *Membra Jesu Nostri*, w: *Hymnology Archive*, w: <https://www.hymnologyarchive.com/salve-mundi-salutare> (dostęp: 18.08.2025).
- Geck M., *Die Vokalmusik von D. Buxtehude und der frühe Pietismus*, Kieler Schriften zur Musikwissenschaft 15, Kassel 1965.
- Геро О.В., „*Rhythmica oratio*” и ее парафразы в лютеранской песенной традиции, „Научный Вестник Московской Консерватории” 2/1 (2011) s. 133-142.
- Hennebert F., *Arnould de Louvain*, w: *Biographie Nationale*, t. 1, Bruxelles 1866, s. 469.
- Lehnertz M., *Vom hochmittelalterlichen katholischen Hymnus zum barocken evangelischen Kirchenlied. Paul Gerhardts „O Haupt voll Blut und Wunden” und seine lateinische Vorlage, das „Salve caput cruentatum” Arnulfs von Löwen*, w: *Liturgie und Dichtung. Ein interdisziplinäres Kompendium*, t. 1: *Historische Präsentation*, red. H. Becker – R. Kaczynski, Pietas Liturgica 1, St. Ottilien 1983, s. 755-773.
- Mearns J. – Julian J., *Salve mundi salutare*, w: *A Dictionary of Hymnology*, red. J. Julian, London 1892, s. 989-991.
- Membra Jesu Nostri*, w: https://en.wikipedia.org/wiki/Membra_Jesu_Nostri (dostęp: 19.08.2025).
- Membra Jesu Nostri. Manuscripts in German and Dutch*, w: <https://www.hymnologyarchive.com/membra-jesu-nostri-deutsche> (dostęp: 19.08.2025).
- Moreau E. de, *L'Abbaye de Villers-en-Brabant aux XIIe et XIIIe siècle. Étude d'histoire religieuse et économique, suivie d'une notice archéologique par le Chanoine R. Maere*, Brussels 1909.
- Paquot J.N., *Arnold de Louvain*, w: *Mémoires pour servir à l'histoire littéraire des dix-sept provinces des Pays-Bas*, t. 16, Louvain 1769, s. 52-58.
- Schaff P., *O sacred head! Now wounded*, w: P. Schaff, *Christ in Song*, New York 1868, s. 178-183.
- Worstbrock F.J., *Arnulf von Löwen*, w: *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*, t. 1, red. K. Ruh, Berlin – New York 1978, k. 500-501.
- Worstbrock F.J., *Hermann Josef von Steinfeld*, w: *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*, t. 3, red. K. Ruh, Berlin – New York 1981, k. 1062-1066.
- Wursten D., *Salve mundi salutare/O Haupt voll Blut und Wunden*, w: https://dick.wursten.be/salvemundi_ohaupt.htm#Origin_ (dostęp: 19.08.2025).
- Wursten D., *Salve mundi salutare*, w: <https://dick.wursten.be/salvemundi-latin-english.html> (dostęp: 19.08.2025).

Pozostała literatura cytowana

- Adam ze św. Wiktora, *Sekwencje*, tł. T. Gacia – Ł. Libowski – M.H. Nowak – A. Strycharczuk – A. Wilczyński – P. Wilk, red. Ł. Libowski – A. Strycharczuk, Lublin 2023.
- Droga do nieba. Katolicki modlitewnik i śpiewnik, wersja nutowa*, Opole 2006.

- Fenner C., *Jesu dulcis memoria*, w: <https://www.hymnologyarchive.com/jesu-dulcis-memoria> (dostęp: 19.08.2025).
- Gacia T. – Marczewski J.R. – Strycharczuk A., *Maioris ad limina templi... Poezja epigraficzna epoki karolińskiej. Badania i przekłady*, Lublin 2021.
- Gacia T., *Alkuin, Poezje (wybór) (Alcuini carmina)*, „Vox Patrum” 72 (2019) s. 239-251.
- Gacia T., *Leitmotifs in the Easter sequences of Adam of St Victor*, „Roczniki Kulturoznawcze” 16/1 (2025) s. 63-87.
- Gacia T., *Motyw torcular Christi i jego reminiscencje w średniowiecznej poezji liturgicznej*, „Vox Patrum” 91 (2024) s. 177-193.
- Gacia T., *Raban Maur; Poezje (wybór) (Hrabani Mauri carmina)*, „Vox Patrum” 71 (2019) s. 681-692.
- Gacia T., *Sequentiae, pia dictamina, cantiones. Przybliżenia z poezji średniowiecznej*, Kielce 2024.
- Gacia T., *Średniowieczna liryka nabożna (wybór) (Pia dictamina, „Analecta hymnica” XXXI 147, 151, 154, 171, 205)*, „Vox Patrum” 87 (2023) s. 427-440.
- Hatfield E., *Paul Gerhardt*, w: <https://www.hymnologyarchive.com/paul-gerhardt> (dostęp: 19.08.2025).
- Jougan A., *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Sandomierz 2013.
- Paul Gerhardt*, w: *The Canterbury Dictionary of Hymnology*, w: <https://hymnology.hymnsam.co.uk/p/paul-gerhardt> (dostęp: 19.08.2025).
- Rhythmi*, w: *The Canterbury Dictionary of Hymnology*, w: <https://hymnology.hymnsam.co.uk/r/rhythmi> (dostęp: 19.08.2025).
- Siedlecki J., *Śpiewnik kościelny*, Kraków 2021.
- Spadowski M., *The „Antidotarius Animae” of Nicolaus de Saliceto as Published by Kaspar Hochfeder*, „Polish Libraries” 2 (2014) s. 180-193.
- Śpiewnik ewangelicki. Codzienna modlitwa, pieśń, medytacja, nabożeństwo*, Bielsko-Biała 2002.
- Śpiewnik kościelny*, red. A. Reginek, Katowice 2005.
- Vauchez A., *Duchowość średniowiecza*, tł. H. Zaremska, Gdańsk 1996.

5. Przekład

	Arnulfus Lovaniensis	Arnulf z Lowanium
	Rhythmica oratio ad unum quodlibet membrorum Christi patientis et a cruce pendentis	Modlitwa zrytmizowana do każdego z członków Chrystusa cierpiącego i na krzyżu wiszącego

	Ad pedes	Do stóp
1.	<p>Salve, mundi salutare: Salve, salve, Jesu chare, Cruci tuae me aptare Vellem vere, tu scis quare Da mihi tui copiam. Ac si praesens sis accedo, Imo te praesentem credo. O quam mundum hic te cerno! Ecce tibi me prosterno: Sis facilis ad veniam.</p>	<p>Witajże, Zbawienie świata, Witaj, witaj, Jezu drogi, Z krzyżem Twoim chcę się złączyć, Chcę naprawdę, Ty wiesz czemu, Okaż mi w tym pomoc swą. Przystępuję, jak byś tu był, Tak, ja wierzę – Ty tu jesteś. O, jak czystym tu Cię widzę! Padam więc przed Tobą na twarz, Łatwo racz przebaczyć mi.</p>
2.	<p>Clavos pedum, plagas duras Et tam graves impressuras Circumplector cum affectu, Tuo pavens in aspectu, Tuorum memor vulnerum. Grates tantae charitati, Nos agamus vulnerati. O amator peccatorum, Reparator confractorum: O dulcis pater pauperum!</p>	<p>Gwoździe w stopach, rany straszne, Tak głęboko rwące ciało – Obejmuję je z uczuciem; Drzę ja cały na Twój widok, Wspominając rany Twe. Dzięki wielkiej Twojej miłości My, zranieni, wciąż żyjemy. Ty odnawiasz wszak złamanych, O, grzeszników miłośniku, Biednych słodki Ojczy, Ty!</p>
3.	<p>Quidquid est in me confractum Dissipatum, aut distractum, Dulcis Jesu, totum sana, Tu restaura, tu complana, Tam pio medicamine. Te in tua cruce quaero, Prout queo, corde mero; Me sanabis hic, ut spero: Sana me, et salvus ero, In tuo lavans sanguine,</p>	<p>To, co we mnie jest złamane, Rozproszone lub rozdarte – Jezu słodki, uzdrów wszystko, Ty odbuduj, Ty poskładaj, Toż tak zacny jest Twój lek. Ciebie, coś na krzyżu, błagam, Tak jak mogę, sercem szczerym; Mnie uzdrowisz tu, jak ufam. Uzdrów mnie, a zbawion będę, Obmyj mnie w Twojej świętej krwi.</p>
4.	<p>Plagas tuas rubicundas, Et fixuras tam profundas, Cordi meo fac inscribi, Ut configar totus tibi, Te modis amans omnibus. Dulcis Jesu, pie Deus, Ad te clamo licet reus: Praebe mihi te benignum, Ne repellas me indignum De tuis sanctis pedibus.</p>	<p>Rany Twoje lśnią czerwienią – Wpisz je w księgę serca mego, Niech odcisną się głęboko, Abym do Cię przylgnął cały, Ze wszech sił kochając Cię. Słodki Jezu, dobry Boże, Do Cię wołam, choć żem winny: Okaż mi się miłościwym, Niegodnego nie odpędzaj Mnie od Twoich świętych stóp.</p>

5.	<p>Coram cruce procumbentem, Hosque pedes complectentem, Jesu bone, non me spernas, Sed de cruce sancta cernas Compassionis gratia. In hac cruce stans directe, Vide me, o mi dilecte, Ad te totum me converte: Esto sanus, dic aperte, Dimitto tibi omnia.</p>	<p>Pod Twym krzyżem teraz klęczę I Twe stopy obejmuję – Jezu dobry, Ty mną nie gardź, Lecz z świętego krzyża udziel Łaski, bym współcierpieć mógł. Na wprost tego krzyża stoję, Spójrz na mnie, mój Kochanku, Do Cię mnie całego nawróć. Bądźże zdrowy – powiedz jasno – Ja odpuszczam wszystko ci!</p>
----	---	---

	Ad genua	Do kolan
1.	<p>Salve, Jesu, rex sanctorum, Spes votiva peccatorum, Crucis ligno tanquam reus Pendens homo verus Deus, Caducis nutans genibus. O quam pauper! o quam nudus! Qualis es in cruce ludus Derisorum totus factus, Sponte tamen, non coactus, Attritus membris omnibus!</p>	<p>Witaj, Jezu, królu świętych, O, nadziejo grzesznym miła, Jako winny Ty na krzyżu Wisisz, człowiek, Bóg prawdziwy, Chwieją się kolana Twe. Jakżeś biedny! Jakżeś nagi! Ty na krzyżu dla szyderców Pośmiewiskiem cały jesteś, Każdy członek Twój już starty, Niezmuszony chciałeś tak.</p>
2.	<p>Sanguis tuus abundanter Fusus, fluit incessanter, Totus lotus in cruore, Stas in maximo dolore, Praecinctus vili tegmine. O majestas infinita! O egestas inaudita! Quis pro tanta charitate, Quaerit te in veritate, Dans sanguinem pro sanguine?</p>	<p>Krew obficie Twa przelana Płyne ciągle, bezustannie, Cały skąpan w krwi purpurze W bólu trwasz od innych większym, Szata marna zdobi Cię. O, bez końca majestacie! O, Ty, nędzo niesłyszana! Któż dla wielkiej tak miłości Poszukuje Ciebie w prawdzie, Dla krwi Twojej dając krew?</p>
3.	<p>Quid sum tibi responsurus, Actu vilis, corde durus? Quid rependam amatori, Qui elegit pro me mori, Ne dupla morte morerer? Amor tuus amor fortis, Quem non vincunt jura mortis: O quam pia me sub cura, Tua foves in pressura, Ne morsu mortis vulnerer!</p>	<p>Czym mam Ci ja odpowiedzieć – Podłym czymem, twardym sercem? Czym odpłacę Kochankowi, Który na śmierć dla mnie poszedł, Bym nie umarł drugi raz? Miłość Twoja – miłość silna, Śmierci prawa jej nie zniszczą. O, jak wspierasz mnie w niedoli, Troszczysz o mnie się łaskawie, By śmierć nie ukłuła mnie!</p>

4.	<p>Ecce tuo prae amore, Te complector cum rubore: Me coapta diligenter, Tu scis causam evidenter, Sed suffer et dissimula. Hoc quod ago non te gravet, Sed me sanet et me lavet Inquinatum et aegrotum, Sanguis fluens hic per totum, Ut non supersit macula.</p>	<p>Oto dla miłości Twojej Obejmuję Cię ze wstydem; Prędko scal mnie rozbitego, Ty najlepiej wiesz dlaczego, Utaj to i, proszę, cierp. Niech nie ciąży Ci, co czynię, Lecz uzdrowi mnie, obmyje, Mnie chorego, nieprawego, Krew, co wszędzie tutaj płynie, By nie został żaden grzech.</p>
5.	<p>In hac cruce te cruentum, Te contemptum et distentum, Ut requiram, me impelle, Et hoc imple meum velle, Facturus quod desidero. Ut te quaeram mente pura, Sit haec mea prima cura. Non est labor, nec gravabor Sed sanabor et mundabor, Cum te complexus fuero.</p>	<p>Pobudź mnie, bym szukał Ciebie Na tym krzyżu krwawiącego, Wzgardzonego, znuzonego, I napełńże moją wolę, Bym to czynił, czego chcę. Bym Cię szukał myślą czystą, Pierwsza moja to jest troska. Nie utrudzon i nie zmęczon, Lecz zdrów będę oraz czysty, Gdy obejmę Ciebie już.</p>

	Ad manus	Do rąk
1.	<p>Salve, Jesu, pastor bone, Fatigatus in agone, Qui per lignum es distractus, Et ad lignum es compactus, Expansis sanctis manibus. Manus sanctae, vos avete, Rosis novis adimplete, Hos ad ramos dure junctae, Et crudeli ferro punctae, Tot guttis decurrentibus.</p>	<p>Witajże, pasterzu dobry, W tym agonie utrudzony, Tyś na drzewie tak rozpięty I do drzewa przytwierdzony, Wyciągnąłeś ręce swe. Ach, witajcie, ręce święte, Pęki świeżych róż przyjmijcie – Do tych bel przybite srodze, Oстрым gwoździem przewiercone, Wylewacie strugi krwi.</p>
2.	<p>Ecce fluit circumquaque Manu tua de utraque, Sanguis tuus copiose, Rubicundus instar rosae, Magnae salutis pretium. Manus clavis perforatas, Et cruore purpuratas. Corde primo prae amore, Sitibundo bibens ore, Cruoris stillicidium.</p>	<p>Oto splywa wszędzie wkoło Z jednej oraz drugiej ręki Wartkim krew potokiem Twoja; Jest czerwona tak jak róża, Taki jest zbawienia koszt. Ręce gwoźdźmi dziurawione, Krwi purpurą farbowane! Serce me otworem stoi I z miłości krwawe krople Do spragnionych chwytam ust.</p>

3.	<p>O quam large te exponis Promptus malis atque bonis! Trahis pigros, pios vocas, Et in tuis ulnis locas, Paratus gratis omnibus. Ecce tibi me praesento, Vulnerato et cruento: Semper aegris misereris; De me ergo ne graveris Qui praesto es amantibus,</p>	<p>O, jak hojnym Ty się jawisz, Gotów służyć złym i dobrym! Gnuśnych ciągniesz, zbożnych wzywasz, W swoje bierzesz ich objęcia, Wszystkim dajesz się za nic. Oto Tobie się przedstawiam, Tyś zraniony, zakrwawiony: Zawsze masz dla chorych litość; Skoroś jest dla kochających, Nie chcę Ci ciężarem być.</p>
4.	<p>In hac cruce sic intensus, In te meos trahe sensus, Meum posse, velle, scire, Cruci tuae fac servire, Me tuis apta brachiis. In tam lata charitate Trahe me in veritate, Propter crucem tuam almam, Trahe me ad crucis palmam, Dans finem meis vitiis.</p>	<p>Na tym krzyżu rozciągnięty, Skieruj moje na się zmysły; Moja możność, wola, wiedza Niech krzyżowi Twemu służą, Obejm mnie ramieniem swym. W tak ogromnej swej miłości Ku Twojej prawdzie mnie pociągaj, Poprzez krzyż Twój dobrotliwy Ciągnij mnie do dłoni krzyża, Winom moim kładąc kres.</p>
5.	<p>Manus sanctae, vos amplector, Et gemendo condelector; Grates ago plagis tantis, Clavis duris, guttis sanctis, Dans lacrymas cum osculis. In cruore tuo lotum, Me commendo tibi totum: Tuae sanctae manus istae Me defendant, Jesu Christe, Extremis in periculis.</p>	<p>Ściskam ja was, święte ręce, A żałując was, się cieszę; Za ran tyle wam dziękuję, Gwoździe straszne, krople święte Ja całuję, lejąc łzy. Wykapany we krwi Twojej, Cały Tobie się powierzam; Niech te święte Twoje ręce Bronią mnie, Jezusie Chryste, W ów ostatniej próby czas.</p>

	Ad latus	Do boku
1.	<p>Salve, Jesu, summe bonus Ad parcendum nimis pronus: Membra tua macilenta Quam acerbe sunt distenta In ramo crucis torrida! Salve, latus Salvatoris, In quo latet mel dulcoris, In quo patet vis amoris Ex quo scatet fons cruoris, Qui corda lavat sordida.</p>	<p>Witaj, Jezu, dobro wielkie, Ty tak bardzo chcesz przebaczać; Twe wychudłe, Jezu, członki, Na pniu krzyża tak wyschnięte, Szpetnie rozciągnięte są! Witaj, boku Zbawiciela, W którym kryje się miód słodki, W którym widać moc miłości, Skąd krwi zdroje wytryskują, Co obmywa serca brud.</p>

2.	<p>Ecce tibi appropinquo, Parce, Jesu, si delinquo: Verecunda quidem fronte, Ad te tamen veni sponte, Scrutari tua vulnera. Salve, mitis apertura, De qua manat vena pura, Porta patens et profunda Super rosam rubicunda Medela salutifera.</p>	<p>Oto zbliżam się do Ciebie, Jezu, oszczędź, jeśli zbłądził; Z zawstydzoną idę twarzą Z własnej woli mej ku Tobie, Chcę oglądać dziury ran. O, otwarcie miłe, witaj, Z ciebie płynie żyła czysta, Brama twa otworem stoi, Tyś czerwieniejsze jest od róży I lekarstwo niesiesz nam.</p>
3.	<p>Odor tuus super vinum, Virus pellens serpentinum; Potus tuus, potus vitae: Qui sititis, huc venite, Tu dulce vulnus aperi. Plaga rubens, aperire. Fac cor meum te sentire, Sine me in te transire, Vellem totus introire; Pulsanti pande pauperi.</p>	<p>Twoja woń od wina lepsza I żmijowy jad odpędza; Napój twój napojem życia, Otwórz się, o słodkie cięcie, Niech pragnący przyjdą tu. Otwórz się, szkarłatna rano, Spraw, niech serce me cię czuje, Pozwól, żebym ja wszedł w ciebie, Chciałbym wnikać w ciebie wszystek; Ustąp, nędzarz puka wszak.</p>
4.	<p>Ore meo te contingo, Et ardentem ad me stringo: In te meum cor intingo, Et ferventi corde lingo; Me totum in te trajice. O quam dulcis sapor iste! Qui te gustat, Jesu Christe, Tuo victus a dulcore, Mori posset prae amore, Te unum amans unice.</p>	<p>Usty swymi cię dotykam I namiętnie cię przyciągam, W tobie serce me zatapiam, Liżę cię płonącym sercem, Mnie całego w siebie wsuń. Tenże smak, o jakżeż słodki! Kto kosztuje Ciebie, Chryste, Nakarmiony Twą słodyczą, Dla miłości może umrzeć, Bo wyłącznie kocha Cię.</p>
5.	<p>In hac fossa me reconde, Infer meum cor profunde, Ubi latens incalescat, Et in pace conquiescat, Nec prorsus quemquam timeat. Hora mortis meus flatus Intret, Jesu, tuum latus, Hinc exspirans in te vadat; Ne hunc leo trux invadat, Sed apud te permaneat.</p>	<p>W tej to bruździe racz mnie schować, Złóż głęboko serce moje, Gdzie ukryte się rozgrzeje I wypocznie miłe sobie, By się nie musiało bać. W śmierci czas niech moje tchnienie, Niech w Twój bok, o Jezu, wejdzie, Tu wydane, niech w Cię wnijdzie, Niech przebywa już u Ciebie, Aby dziki nie wpadł lew.</p>

	Ad pectus	Do piersi
1.	<p>Salve, salus mea Deus, Jesu dulcis amor meus: Salve, pectus reverendum, Cum tremore contingendum Amoris domicilium. Ave, thronus Trinitatis, Arca latae charitatis, Firmamentum infirmatis, Pax et pausa fatigatis, Humilium triclinium.</p>	<p>Witaj, Boże, me zbawienie, Me kochanie, słodki Jezu; Witaj, piersi tak szacowna, Dotyk ciebie wprawia w drżenie, Miłość w tobie ma swój dom. Witaj, tronie Trójcy Świętej, Coś miłości wielkiej arką, Coś dla słabych jest podporą, Coś spokojem dla studzonych, Dla pokornych łożem Tyś.</p>
2.	<p>Salve, Jesu reverende, Digne semper inquirende; Me praesentem hic attende, Accedente me succende, Praecordiali gratia. Pectus mihi confer mundum, Ardens, pium, gemebundum, Voluntatem abnegatam, Tibi semper conformatam, Juncta virtutum copia.</p>	<p>Przeczigodny, witaj, Jezu, Godzien, by wciąż Ciebie szukać, Zwróć uwagę swoją na mnie, Łaską rozpal mnie serdeczną, Gdy do Ciebie zbliżam się. Pierś uczyniżę moją czystą, Zbożna niechaj płonie, wzdycha, Woli się wyrzeka swojej, Podług Ciebie się kształtuje, Zdobna we cnót cały sznur.</p>
3.	<p>Jesu dulcis, pastor pie, Fili Dei et Mariae, Largo fonte tui cordis, Foeditatem meae sordis, Benigne pater, dilue. Ave, splendor et figura Summi Dei genitura, De thesauris tuis plenis Desolatis et egenis Munus clementer perflue.</p>	<p>Słodki, dobry nasz pasterzu, Boga i Maryi synu, Zdrojem szczodrym Twego serca Brudu mego obrzydliwość, O, łaskawy ojczy, zmyj! Witaj, blasku i obrazie Boga, który jest najwyższy, Z obfitości skarbca Twego Opuszczonym i ubogim Dobrotliwy dar swój ślij!</p>
4.	<p>Dulcis Jesu Christi pectus, Tuo fiam dono rectus, Absolutus a peccatis, Ardens igne charitatis Ut semper te recogitem. Tu abyssus es sophiae, Angelorum harmoniae Te collaudant, ex te fluxit Quod Joannes cubans suxit: In te fac ut inhabitem.</p>	<p>Piersi słodka Jezu Chrysta, Dar Twój niech mnie prawym czyni, Bym od grzechów uwolniony Ogniem Twej miłości płonął, Bym o Tobie myślał wciąż. Ty mądrości jesteś głębią, Niech aniołów zgodne pienia Ciebie sławią, z Ciebie płynie, Co ssał Jan, przy Tobie leżąc; Dozwól w Tobie osiąść mi!</p>

5.	<p>Ave, fons benignitatis, Plenitudo deitatis Corporalis in te manet: Vanitatem in me sanet Quod tu confers consilium. Ave, verum templum Dei; Precor, miserere mei: Tu totius arca boni, Fac electis me apponi, Vas dives, Deus omnium.</p>	<p>Witaj, źródło łaskawości, Mieszka w Tobie cała pełnia Tej boskości, co ma ciało; Niechaj próżność mą uzdrowi Rada, którą dajesz mi. O, prawdziwy chramie Boga, Zlituj się nade mną, błagam; Arką jesteś wszego dobra, Włącz mnie, o, naczynie pełne, Do wybranych, Boże Ty.</p>
----	---	---

	Ad cor	Do serca
1.	<p>Summi Regis cor, aveto, Te saluto corde laeto, Te complecti me delectat, Et hoc meum cor affectat, Ut ad te loquar, animes. Quo amore vincebaris, Quo dolore torquebaris, Cum te totum exhaurires, Ut te nobis impartires, Et nos a morte tollereres?</p>	<p>Serce Króla Najwyższego, Witam Cię radosnym sercem. Ściskam Cię i to mnie cieszy; Że chcesz, bym do Ciebie mówił, To porusza serce me. Jaka miłość Cię przemogła, Jaki ból zadreńczył Ciebie, Skoroś do cna wyczerpane, Aby nas obdarzyć sobą, Wyrwać nas ze śmierci szpon?</p>
2.	<p>O mors illa quam amara, Quam immitis, quam avara; Quae per cellam introivit, In qua mundi vita vivit, Te mordens, cor dulcissimum! Propter mortem quam tulisti Quando pro me defecisti, Cordis mei cor dilectum, In te meum fer affectum, Hoc est quod opto plurimum.</p>	<p>O, ta śmierć jest jakże gorzka, Jakże chciwa, jak okrutna! Wdarła ona się przez celę, W której żyje życia świata, Serce słodkie, kłując Cię! Przez wzgląd na śmierć, którąś zniosło, Gdy męczono Ciebie dla mnie, Serce łube mego serca, W sobie złóż uczucie moje – Oto czego bardzo chcę.</p>
3.	<p>O cor dulce praedilectum, Munda cor meum illectum, Et in vanis induratum; Pium fac et timoratum, Repulso tetro frigore. Per medullam cordis mei, Peccatoris atque rei, Tuus amor transferatur, Quo cor totum rapiatur Languens amoris vulnere.</p>	<p>Ukochane słodkie serce, Oczyść serce me zwiedzione, Zatwardziałe w swej próżności; Cnym je uczyni, bogobojnym, Przepędź jego wstrętny chłód. Poprzez wnętrze serca mego – Jestem grzesznym, winnym człekiem – Twoja miłość niech się szerzy; Niech porwane przez nią serce, Dla miłości krwawiąc, mrze.</p>

4.	<p>Dilatate, aperire, Tanquam rosa fragrans mire, Cordi meo te conjunge, Unge illud et compunge; Qui amat te, quid patitur? Quidnam agat nescit vere, Nec se valet cohibere, Nullum modum dat amori, Multa morte vellet mori, Amore quisquis vincitur.</p>	<p>Rozwińże się, otwórzże się, Cudnie pachnąc jako róża, Siebie z moim sercem połącz, Namaść je i skrusz ukłuciem. Kto Cię kocha – cierpi cóż? Co ma czynić, tego nie wie, Nie potrafi się powściągnąć, Miłość jego jest bez granic, Tysiąc razy chciałby umrzeć, Kto u stóp miłości legł.</p>
5.	<p>Viva cordis voce clamo, Dulce cor; te namque amo: Ad cor meum inclinare, Ut se possit applicare, Devoto tibi pectore. Tuo vivat in amore Ne dormitet in torpore, Ad te oret, ad te ploret Te adoret, te honoret, Te fruens omni tempore.</p>	<p>Wołam żywym serca głosem, Słodkie serce, bo Cię Kocham: Skłoń się do mojego serca, By ku Tobie się zbliżyło – Tobie swą poświęcę pierś. Niech w miłości do Cię żyje, By nie spało odrętwiałe, Niechaj modli się i płacze, Adoruje Cię, czci Ciebie, Zawsze Tobą ciesząc się.</p>
6.	<p>Rosa cordis, aperire, Cujus odor fragrat mire, Te dignare dilatate, Fac cor meum anhelare Flamma desiderii. Da cor cordi sociari, Tecum, Jesu, vulnerari. Nam cor cordi similitur, Si cor meum perforatur Sagittis impropertii.</p>	<p>Otwórzże się, różo serca, Której woń się cudnie niesie, Okaż łaskę i się rozwiń, By od pragnień tego żaru Serce me dyszało, spraw. Serce z sercem niech się złączy, Z Tobą, Jezu, poranione. Serce sercu wszak podobne, Gdy przesywa moje serce Grad wyrzutów gorzkich strzał^a.</p>
7.	<p>Infer tuum intra sinum Cor ut tibi sit vicinum, In dolore gaudioso Cum deformi specioso, Quod vix se ipsum capiat Hic repauset, hic moretur, Ecce jam post te movetur, Te ardentem vult sitire. Jesu, noli contraire, Ut bene de te sentiat.</p>	<p>Na Twe łono serce moje Przenieś, by Ci bliskie było; Niechaj w bólu przeradosnym, Z pięknem jakże oszpeconym – Skoro siebie ledwo zna – Tam spoczywa, tam przebywa; Oto już za Tobą zdąża, Chce żarliwie pragnąć Ciebie. Nie sprzeciwiaj się, by, Jezu, Mogło się tam dobrze czuć.</p>

^a Dosłownie: „Gdy moje serce przesywane jest/Strzałami wyrzutu (*Sagittis impropertii*)”. Alojzy Jougan wyjaśnia, że *impropertii* „to wyrzuty [...] Zbawiciela zwrócone przeciw ludowi izraelskiemu (*Popule meus*), wyjęte przeważnie ze Starego Zakonu, które w liturgii Wielkiego Piątku, podczas adoracji św. Krzyża, śpiewają kolejno dwaj śpiewacy i dwa chóry” (A. Jougan, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Sandomierz 2013, s. 317-318, s.v. *impropertium*).

	Ad faciem	Do twarzy^b
1.	Salve, caput cruentatum, Totum spinis coronatum, Conquassatum, vulneratum, Arundine verberatum, Facie sputis illita. Salve, cujus dulcis vultus, Immutatus et incultus, Immutavit suum florem, Totus versus in pallorem Quem tremit coeli curia.	Witaj, głowo, która krwawisz, Uwieńczonaś cała cierniem, Wytrzęsiona, poraniona I straszliwie trzcinaż zbita, Na obliczu tyle ślin. Witaj, twarz którego słodka Tak zmieniona, zeszepecona, Kwiat swój ona utraciła, Cała w bladeść obrócona, Chociaż niebo przed nią drży.
2.	Omnis vigor atque viror Hinc recessit, non admiror, Mors apparet in aspectu Totus pendens in defectu, Attritus aegra macie. Sic affectus, sic despectus, Propter me sic interfectus, Peccatori tam indigno Cum amoris intersigno Appare clara facie.	Wszelka żywość jej i powab Znikły, nie jest mi już miłą, Śmierć się zjawia w jej wyglądzie, Oszepecona cała zwisa, Wyniszczona poprzez ból. Tak pobity i wzgardzony, Dla mnie tak umordowany, Grzesznikowi niegodnemu Wraz ze znakiem Twej miłości Ukaż swoją jasną twarz.
3.	In hac tua passione, Me agnosce, pastor bone, Cujus sumpsi mel ex ore, Haustum lactis cum dulcore, Prae omnibus deliciis. Non me reum asperneris, Nec indignum dedigneris, Morte tibi jam vicina, Tuum caput hic inclina, In meis pausa brachiis.	W teźże znojnej swojej męce Poznaj mnie, pasterzu dobry, Z ust którego miód ja wziąłem I łyk mleka ze słodyczą, Co rozkoszą dla mnie są. Nie odrzucaj mnie, winnego, Mną, niegodnym, nie pogardzaj, W chwili śmierci już tak bliskiej Ty w ramionach moich spocznij, Skłońże swoją głowę tu.
4.	Tuae sanctae passioni Me gauderem interponi, In hac cruce tecum mori: Praesta crucis amatori, Sub cruce tua moriar. Morti tuae tam amarae Grates ago, Jesu chare; Qui es clemens, pie Deus, Fac quod petit tuus reus, Ut absque te non finiar.	I w najświętszym Twym cierpieniu Daj mi cieszyć się udziałem, Z Tobą umrzeć chcę na krzyżu; Pozwól temu, co krzyż kocha – Niech pod krzyżem skona Twym. Za śmierć Twoją wielce gorzką, Jezu drogi, składam dzięki; Bóg żeś dobry, miłosierny, Dłużnik prosi Twój, byś był z nim, Gdy nadejdzie życia kres.

^b Jak podają Chris Fenner i Dick Wursten, ta część *Modlitwy zrytmizowanej* interpretowana bywa jako medytacja nad tekstem Mt 27,29-44. Zob. C. Fenner – D. Wursten, *Membra Jesu Nostri*, w: *Hymnology Archive*, w: <https://www.hymnologyarchive.com/salve-mundi-salutare> (dostęp: 18.08.2025).

5.	<p>Dum me mori est necesse, Noli mihi tunc deesse; In tremenda mortis hora Veni, Jesu, absque mora, Tuere me et libera. Cum me jubes emigrare, Jesu chare, tunc appare: O amator amplexende, Temetipsum tunc ostende In cruce salutifera.</p>	<p>Skoro umrzeć mi pisane, Nie odsuwaj się ode mnie I w straszną śmierci porę Przybądź, Jezu, i nie zwlekaj, By wybawić, chronić mnie. Kiedy odejść mi rozkażesz, Zjaw się wtedy, Jezu drogi: Daj przytulić się, Kochanku, Wtedy pokaż się na krzyżu, Co zbawienie niesie mi.</p>
----	---	---